

KRISEN OG ANTROPOLOGIEN

INDLEDNING

ANNIKA ISFELDT, ANJA SIMONSEN, JULIE NYGAARD SOLVANG
OG HENRIK VIGH

Den nyere antropologi synes særlig tæt forbundet til kriseforskning. Fagets nære relation til sociale forandringer og udviklinger betyder, at kriser trænger sig på som empiriske fænomener. De fylder i folks liv og bevidsthed, og de besværligheder, bekymringer og omstruktureringer, de medfører, møder os i samtaler, interviews og deltagerobservation. Når folk fortæller om sig selv og deres fællesskaber, fortæller de ofte om de problemer og udfordringer, der har været med til at definere dem. Eksistentielle, politiske, sociale og sundhedsmæssige kriser er dermed centrale i faget, da de er omdrejningspunkter for det sociale liv, vi undersøger. Kriser er benzinen på folks tilblivelseshistorier. Det er blandt andet gennem dem, at vi forbinder vores liv i tid og rum og indlejres i det sociale (Bruner 1996, 99).

Kriser har dog ikke altid fyldt lige så meget i vores analyser, som de gør i det sociale liv. I et faghistorisk perspektiv træder ideen om krisen oftest frem som undtagelse eller dystopi. Den er det negative potentiale i en større beskrivelse af sammenhæng og orden. For Max Weber ses det for eksempel som den dystopiske mulighed af den samfundsorden, der udspringer fra den protestantiske etik. Han beskriver, hvordan verden i stigende grad bliver rationelt struktureret og defineret, hvilket fjerner det magiske og besjælede fra det samfundsmæssige liv. Konsekvensen er kritisk. Vi bliver reduceret til en brik i systemet – et tal eller en ting, der skal passe ind i en ufleksibel, bureaukratisk orden. Jernburet, *das Stahlharte Gehäuse*, kalder han den selvskabte orden, hvor mennesket på ironisk vis umenneskeliggør sig selv (Weber 1905). Durkheims fantastiske arbejde ”pinpointer” ligeledes det mulige kritiske element i de sociale dynamikker. *Anomie* kalder han situationen, hvor verden mister sin sammenhængskraft, og det sociale bliver uden normer eller med alt for mange og modstridende af dem (Durkheim 1951). *Anomie* kan altså ses som en form for fragmentering. Det er nok en genkendelig oplevelse af krise for de fleste; en situation, hvor man

kæmper for at få tingene til at hænge sammen. Hvor de to ovenstående eksempler belyser krisen som undtagelse eller yderste konsekvens, vender Karl Marx krisens tilstedeværelse på hovedet og ser den som et iboende element i den samfundsmæssige orden. Kapitalismen har krise som præmis. Det er et system, hvor det, at nogen har meget, er betinget af, at alt for mange har for lidt. Udnyttelse er den motor i det kapitalistiske system, der som et konstant kritisk drive suger marven ud af sjælen på det arbejdende folk (Marx 1887 [1867]). For Marx er krise altså grundvilkåret i en orden, der på cyklisk vis overopheder i eskalerende kritiske intensiteter. Krisen ophører først, når systemet imploderer.

Krisen er der altså i faghistorien, men ofte som afledte fænomener. Det er ikke den, der fylder i teorierne. Det er egentlig lidt sært, da en stor del af de mest inspirerende tidlige antropologer og sociologer skrev i perioder, der var særegent kritiske i verdenshistorien. Perioderne før, mellem og efter de to verdenskrige var tydeligvis intellektuelt produktive, men i et samfundsvidenskabeligt perspektiv var de – som kuriøst modstykke til datidens tumult – mere fokuseret på orden end uorden; den samfundsmæssige dynamik fremfor det samfundsmæssige forfald. Det er svært at forstå, at der ikke var flere antropologer, der i den periode stillede skarpt på krigen og krisens logik snarere end at fiksere på ideer om sammenhængende kulturer og fællesskaber. Det er især utroligt, når man tager i betragtning, at en ret stor del af de tidlige antropologer og sociologer var jødiske intellektuelle – en voldsomt forfulgt og racialiseret minoritet. En stor del af datidens etnografiske studier fokuserede på grupper, der kæmpede med kolonialistiske, imperialistiske og modernistiske strømninger, men deres akademiske fokus var rettet mod at forstå sammenhænge i andre kulturelle og sociale verdener og deres interne dynamikker snarere end at begribe de kritiske forhold, der påvirkede dem. Mange antropologer udtrykte deres bekymring i forhold til de katastrofer, der indtraf for en mængde indfødte folk i forbindelse med det globale nords inklusion og efterfølgende udgrænsning af dem. Men på trods af de kritiske hændelser forblev en stor del af det antropologiske virke rettet mod at dokumentere det ”kulturelt autentiske” ved disse samfund, før det var for sent, snarere end at stille skarpt på krisens socialitet og sociale liv. To af de mest fremtrædende og toneangivende antropologer efter 2. verdenskrig, Claude Lévi-Strauss (1955) og Margaret Mead (2017 [1964]), bekymrede sig for eksempel mere om ”de sidste primitives snarlige død” end om de processer, der forårsagede den. Verden blev set som et fattigere sted uden disse folk, og deres fravær ville både udhule det etnografiske landkort og minimere det antropologiske genstandsfelt. Analysen var rettet mod afgrænsede, kohærente grupper, der var tidsligt forankrede i den muld, de beboede, snarere end af selve forsvindings- og forandringsprocessen, og selve krisen som et socialt fænomen i egen ret forblev mindre belyst.

Manchesterskolen, hvis storhedstid strakte sig fra 1950'erne til 1960'erne, var længe de eneste, der faktisk forsøgte at forstå, hvad der skete med fællesskaber, når de er defineret af krise. Det var deres indgangsvinkel til at forstå den forandrede og muterede sammenhængskraft i diverse samfund, men igen var deres tilgang og teoriramme ofte eksotiserende og kulturalistisk snarere end kritisk eller krisebevidst. Colin Turnbolls *The Mountain People* (1987) står som en interessant undtagelse. Det er en etnografisk beskrivelse af et nordøstugandisk folk, ik, der var fanget i en langvarig katastrofe, og en antropologisk analyse af dennes sociale konsekvenser. Monografien tegner ikke et venligt billede af ik'erne. Men den tegner et ret genkendeligt billede af, hvad der sker med det sociale i kritiske omstændigheder. Bogen blev grundigt slagtet internt i antropologien og set som ugenerøs og fordomsfuld, men trods alle sine fejl bidrog den med mere end blot negativ stereotypificering, da den fremhævede nogle af de negative dynamikker, der fremkommer, når samfund stresses og undergraves af negative forandringer.

Krisens antropologi

I tidlig antropolog har der altså ikke været meget fokus på fænomenet krise. Det er der senere blevet rådet bod på med en voksende opblomstring i etnografiske studier, der engagerer sig direkte med det kritiske, om det er med en fænomenologisk (Kleinman 1988; Stoller 1998; Jackson 2009), strukturel (Polanyi 1944; Wallerstein 1974; Wolf 1982) eller politisk-performativ vinkel (Turner 1969; Ortner 2006). Hvor der førhen har været forfærdelige situationer i den øvrige del af verden, uden at særligt mange vestlige antropologer rettede fokus mod det kritiske som samfundsmæssig tilstand og social erfaring, har de seneste par årtiers oplevelser af klimakriser, migrationskriser og politiske kriser i Vesten sat skub i et mere intenst arbejde med krise som fænomen i den angloamerikansk funderede antropologi. At mærke kriser på egen krop og samfund synes altså at have genereret en øget teoretisk og analytisk interesse i dem. De nuværende politiske kriser har trukket krisen ind i antropologien som empirisk fokus og teoretisk greb.

Klimakrisen synes at være højdespringeren, hvad nyere studier angår. Antropologisk arbejde med klimakrisen stiller skarpt på klima og miljø – og sammenhængen mellem de to – og belyser de sociale, politiske og økonomiske konsekvenser af den omfattende og langvarige klima- og biodiversitetskriser. Selvom disse kriser påvirker det globale syd på langt mere drastisk vis end det globale nord – da klimaforandringerne træder tydeligst frem der, og landene i området ikke har samme ressourcer til at afbøde skaderne – udstiller klimakrisen en

uundgåelig *samskrøbelighed* (Korsby og Vigh 2024, 14), der tydeliggør, at vi alle er sårbare over for den globale opvarmning. Og antropologien er god til at belyse de komplekse sammenhænge, hvorved vi både genererer og bliver fanget i klima- og biodiversitetskriser. Det gør den for eksempel ved at bevæge sig fra det specifikke til det generelle og fra det lokale til det globale i sine analyser. Som forbilledligt eksempel står Anna Tsings arbejde (2004, 2015), hvor hun kobler globale, kapitalistiske flows med miljøspørgsmål og klimaforandringer ved at følge produktionen og handlen med svampe. Hun stiller således skarpt på, hvordan det økonomiske og økologiske hænger sammen i *kapitalismens ruiner*, som hun kalder det. Koblingen mellem den store krise og de mere lokale manifestationer er ligeledes tydelig i Arturo Escobars (2008, 2018) arbejde med destruktoren af latinamerikanske skovområder, hvor relationen mellem den lokale forståelse af naturen og miljøet og den politiske og økonomiske holdning til det står i kontrast. Eksemplerne på det antropologiske arbejde, hvor klimakrisen er omdrejningspunkt, er mange – også i Danmark. Fælles for dem er, at de har en tilgang til emnet, der belyser krisen både i det store og det små. Det vil sige fra de nære forståelser og fornemmelser til de store processer. Derved bruger de krisen som et prisme til at belyse relationen mellem de strukturelle processer, sociale og kulturelle strømninger og sporer disse større sammenhænge helt ind i folks livsverdener. De viser både, hvordan vores tanker om naturen skaber en specifik kritisk praksis, og hvordan vi forsøger at begribe og leve med konsekvenserne af vores hastigt foranderlige omverden. I dette nummer viser Anne Sofie Beer Nielsen, hvordan problemet griber om sig, hukommelse svigter, og familieliv bliver spændt ud, når stormfloder rammer kystnære hjem ved Køge. Her bliver den kollektive krise personlig, både i hjemmet, når vandet klæber sig til væggene, og i bevidstheden om en mulig gentagelse.

Et andet generelt aspekt ved de kriser, der på nuværende tidspunkt får særlig opmærksomhed i antropologien, er, at de er defineret af at være svære at lokalisere og begrænse. De spreder sig ud over deres udgangspunkt, eskalerer og muterer. Klima- og biodiversitetskriserne er som sagt et særlig godt eksempel på dette, hvor alle – på tværs af tid, rum og privilegier – bliver indfanget, selvom distributionen af konsekvenser er urimeligt ulige fordelt. Den såkaldte *migrationskrise* fremstår som et andet. Mange i det globale nord synes at forstå denne krise som en bevægelse styret og foranstaltet af det globale syd selv. Men den historiske proces er tydelig i forløbet, og de steder, folk migrerer fra, er ofte præget af en giftig cocktail af geopolitisk ulighed, ekstraktivisme, fattigdom og, ja, klimaforandringer. Ligesom med klimaforandringerne er årsagerne til migrationskrisen svære at afgrænse til der, hvor lidelsen er størst. Det antropologiske arbejde med emnet kobler fordrivelse, grænsepolitik og flygtninge/

migranternes erfaringer i analyser af krisen, som den udfolder sig på tværs af samfund og kontinenter (se fx Fassin 2011), og antropologien sætter ansigt på de store antal mennesker, der i øjeblikket er i bevægelse verden over. I en todelt billedserie giver Christian Vium os et intimt indblik i migrationens menneskelige konsekvenser. Den ene billedserie tager os med på vestafrikanske migranternes risikofyldte rejse op gennem Sahara i deres forsøg på at nå Europa, mens den anden billedserie viser os menneskene i Mauretaniens hastigt stigende urbanisering. Antropologi om krisen viser os også, hvordan kriser påkaldes og politiseres (jf. Masco 2017). Analyser belyser for eksempel, hvordan grænsepolitikker bidrager til migrantdødsfald (De Leon 2015), samt hvordan kriminaliseringen af migranten bidrager til selve processen, da den genererer udnyttelsesmulige kroppe og flows (De Genova 2015). Migrantflows kan analyseres på mange måder, men hvis vi over fire årtier har konstante bevægelser af irregulære og udokumenterede migranter ind i EU på trods af grænsekontrol og kriminalisering, så er der – argumenterer antropologer blandt andre for – nok en årsag til, at mennesker bliver ved med at risikere livet for at komme nordpå. Den ene er selvsagt en afgrundsdyb mangel på muligheder i store dele af det globale syd – et globalt politisk problem (Simonsen 2023). Den anden er, at arbejdsgivere i det globale nord profiterer voldsomt på arbejdskraft uden rettigheder og mindsteløn – et økonomisk-arbejdsmarkedspolitisk problem (Besteman 2020). Migrationskrisen er altså ikke blot én ”krise”, og ideen om ustopkelige bølger af migranter fra det globale syd er i sig selv en politisk konstruktion af krisen, der allokerer skyld, slører underliggende aspekter af den og krisegør bestemte kroppe. Det er et af argumenterne i Amin Aoussars artikel om børn og unge i Tanger, der udover et liv på gaden præget af social ulighed og fattigdom kriminaliseres og marginaliseres som potentielle migranter. Børnenes venten, drømme og håb sættes i historisk og politisk sammenhæng, når migrationskrisen analyseres som politisk produceret og reguleret.

Også politiske kriser fylder i verden og vores bevidsthed for tiden, og de er i høj grad medskabere af migrationskrisen. Hvor krigerne har været genstand for antropologisk interesse og protest – katastroferne i Syrien og Yemen påfaldende meget mindre end den mellem Israel og Gaza/Palæstina – ligger der en mængde vigtige antropologiske analyser af spændingerne i området, fra før det brød ud i den nuværende krig. Lotte Buch Segal (2016) har på fineste vis analyseret familier til militante palæstinensere og mødres liv fanget i usikkerheden om deres mænds ve og vel. Ligeledes har Tobias Kelly (2009) lavet langvarigt feltarbejde i området og koblet den nutidige etnografi med de historiske processer, der har defineret området i forhold til lidelse og konflikt. Også Dawn Chattys (2018) arbejde med den syriske konflikt, flugt og fordrivelse står som endnu et

godt eksempel på en antropologisk analyse, der er historisk dyb og etnografisk solid. Den viser, hvordan langvarige fordrivelsesprocesser sammenflettes i de nuværende flygtningestrømme, globale og regionale politiske strømninger og magtkampe. Som i de ovenstående eksempler er antropologien om kriser på mange måder mest overbevisende, når den kobler den historiske analyse med nuværende forståelser af og erfaringer med problemer, folk kæmper med. Det er ikke nyt, men set før i for eksempel James Scotts arbejde (1998), der kobler overgreb til globale ideer om udvikling, Paul Richards (1996), der forbinder økonomiske kriser og kuldsejlede projekter til konflikt, eller i Veena Das' analyser af vold (2007), hvor politiske kriser skaber voldelige intime relationer, og almindelige mennesker på bedst mulig vis kæmper for at navigere gennem den krise, deres liv er kastet ind i.

Langvarig og mangfoldig

De antropologiske værker, der på overbevisende vis griber kriser an, formår ofte at koble et fokus på sammenfiltrering og kompleksitet med historisk dybe analyser. De belyser det kritiske som langvarigt og mangfoldigt. Et sådant skift fra krisen som undtagelse til krisen som underliggende klinger jo lidt af Marx og skubber til vores gængse forståelse af krise som et vendepunkt eller en kortvarig forekomst af uorden i en verden, der ellers er i balance. Denne konceptuelle destabilisering er der belæg for, når man arbejder med mennesker, der sidder fast i fattigdom, usikkerhed og nød, hvor den umiddelbare lidelse er koblet til langvarige, langsomme og vedvarende tilstande, og den genererer langt mere overbevisende og nuancerede analyser. Langvarigt og mangfoldigt lyder måske som en vanlig antropologisk relativisering, men det er faktisk empirisk præcist. Meget mere empirisk præcist end mange af de vanlige enfaktorforklaringer, der cirkulerer som forklaringer på kriser. Annika Isfeldt og Henrik Vigh undersøger i deres position i dette nummer, hvordan kriser i høj grad bliver konceptualiseret og håndteret igennem tal, og at det etnografiske håndværk giver mulighed for at undersøge fænomener i dybden og bag om tal, fordi det tager afsæt i det erfarede og tillader diversitet.

Perspektivet som langvarigt og mangfoldigt er lettere at forklare nu, end det har været tidligere. Vi lever i en tid, hvor kriser tydeligt er i flertal (samtidig med at de mestendels hænger sammen eller i alt fald er overlappende). I Danmark har vi i de seneste par år bokset med en igangværende klimakrise, en lurende COVID-pandemi, og de mange krige i EU's nærområder. Det har givet folk en mere nuanceret bevidsthed om den langsigtede tidsramme og sameksistensen af kriser. Det langsigtede blev tydeligt under COVID. Efterhånden som pan-

demien trak ud, blev den krise, den udgjorde, vedvarende og internt differentieret i forskellige tilstande og intensivering. De mange infektionsbølger, lockdowns, virale mutationer, skiftende tilstande i sundhedsvæsenets kapacitet osv. fremhævede krisen som fuld af intern variation og differentiering samt som en langvarig prøvelse, hvis tidslighed og tilstedeværelse har påvirket vores sociale forestillinger og fremtidsudsigter. På trods af tidligere tilstedeværelse af sådanne langvarige og mangfoldige kritiske omstændigheder har der, som det fremgår af ovenstående faghistoriske gennemgang, været overraskende lidt samfundsvidenskabelig opmærksomhed på måderne, hvorpå udstrakte og sammensatte kriser påvirker det sociale liv.

Årsagen bag denne relative mangel kan findes i den udbredte tilslutning til en mere formalistisk tilgang til fænomenet krise. Det opfattes almindeligvis som ”et vendepunkt” eller en ”bevægelse af afgørende forandring”, som en anomali, der adskiller to ”normalitetstilstande” (Vigh 2006, 2008, 6-9). Men den formalistiske definition af begrebet som et brud eller vendepunkt slører en hel række mindre åbenlyse dimensioner og former for sociale og politiske konsekvenser ved kriser. Det er at tage den mest åbenlyse manifestation af fænomenet – dets kulmination – og se det som selve krisens væren snarere end at undersøge den måde, hvorpå det udgår fra og indgår i det sociale liv. En krises fremtoning kan muligvis defineres på afstand, men hvordan og hvornår en situation eller tilstand er kritisk for dem, der lever i den, må belyses etnografisk nærværende. Kriser er mere end midlertidige omstyrtninger, på samme vis som en krig ikke starter eller slutter ved første skud! Dette betyder naturligvis ikke, at krisen ikke er i tid, som formalisterne ser som det afgørende element i diskussionen (se også Koselleck 2002, 2006), men det tvinger os snarere til at afklare, hvordan kriser er i tid, og til at belyse deres sammenfiltrede og indviklede natur i det sociale og politiske liv. Og det gør os i stand til at belyse kriser i tid, såvel som det gør os i stand til at belyse kriser indlejret i større kriser. Birgit Bräuchler undersøger i sin artikel i dette nummer, hvordan der i krisesituationer, hvor etablerede mekanismer er sat ud af spil, opstår et rum, hvor *brokers* (mellemmand og facilitatorer) mobiliserer deres viden og færdigheder til at navigere krisen og genvinde kontrol. Med empirisk udgangspunkt i den indonesiske sociale bevægelse #SaveAruIslands viser artiklen, hvordan *brokers* etablerer forbindelser mellem det lokale og det globale og udvikler en krisefortælling, der kan knyttes til globale diskurser om menneskerettigheder gennem medier og netværk.

Kriser kan altså både være overlappende og langsomme, forstået som kritiske tilstande, hvor enden på den negative udvikling ikke nødvendigvis er i sigte (Rydström 2019a, 2019b), eller hvor det kritiske udgør en del af hverdagen (Vigh 2006). Dette bliver især tydeligt i en række undersøgelser af længereva-

rende kropslige, samfundsmæssige eller politiske kriser (Taussig 1992; Estroff 1993; Mbembe og Roitman 1995; Scheper-Hughes 2008). Pointen er, at hvor kriser kan være totale og altoverskyggende, kan krisetilstande i sig selv være internt differentierede – eller eskalere fra et aspekt af livet til noget mere generelt. Etnografisk forskning i krise med fokus på de mennesker, der er berørt af den, gør os således i stand til at afklare, at kriser kan have mere end én tidskvalitet og mere end én progressionsmodalitet. Endnu en gang er COVID-19-pandemi og den igangværende klimakrise gode at tænke med for at eksemplificerer pointen. De mange mutationer og bølger af virus inden for et samlende epidemisk scenario udgør to sameksisterende krisetemporaliteter. Hver nedlukning af samfundet var så at sige en krise i krisen (jf. Vigh 2008). På samme måde kan storme, oversvømmelser og tørke siges at være kriseintensiteter inden for en længere og langsommere klimakrise eller nye strømme af migranter fra Levanten eller Vestafrika at være en intensivering af en situation, der er vedvarende kritisk. Antropologien tillader os at se dybere ind i det sociale liv end de fleste andre discipliner og derved opdage de kriser, der er mere tavse, glemte eller gemte. Konsekvensen er, at antropologien siden anden verdenskrig har været en sten i skoen for politikere og planlæggere. Når faget på den vis forholder sig kritisk til omverdenen, skal det jo forventes at få kritik. Men faget kan meget mere end at være kritisk. Det besidder en evne til at forske i krise, der går i dybden med fænomener, som de fleste andre discipliner afskriver som afvigelser. For eksempel viser Atreyee Sens artikel om voldelige konflikter og kvinders rolle i seksuel vold i dette nummer, hvordan etnografisk komparation kan være med til at nuancere veletablerede moralske rammer og forståelser. Analysen af interne logikker under langvarige voldelige konflikter viser, hvordan kvinder bidrager til andre kvinders seksuelle sårbarhed, og det udfordrer dermed kønnede stereotyper i konfliktsituationer. Selvom ovenstående forhåbentlig har klargjort, hvorfor og hvordan antropologien kan yde substantielle bidrag til forskningen i kriser, er antropologien som disciplin paradoksalt nok igen og igen, både indefra og udefra, udråbt at være i krise.

Antropologien i krise

Hvis vi kigger på den evige snak om ”antropologiens krise”, synes faget på mange måder at være defineret af krise. Både fordi det politisk set har konsolideret sig som kritisk. Det er der absolut ikke noget galt med, men det betyder, at disciplinen har for vane at bide sig fast og gøre, når det kommer til magtens virke, selv der hvor dominans er skjult eller fortiet. I 1970 skabte Peter Worsley røre i faget, da han udgav en lille tekst med den frygtindgydende titel, *The End of An-*

thropology. Bekymringerne om antropologiens faglige legitimitet tog til i styrke over det næste årti, da George Marcus sammen med henholdsvis James Clifford (1986) og Michael M.J. Fischer (1986) kaldte til samling og selvransagelse om misrepræsentation og marginalisering af den kulturelle Anden, i hvad der var et direkte angreb på den daværende antropologiske traditions autoritet. Værkerne medvirkede til, at krisen voksede så voldsomt i 1980'erne og 1990'erne, at Clifford Geertz ingen anden udvej så på de efterhånden talrige problemstillinger end at afmontere antropologien som disciplin og nedlægge dens institutter (Geertz i Handler 1991, 612).

Det er jo et helt håbløst forslag. Verden har ikke brug for mindre, men for mere antropologi. Den har dog brug for en antropologi, der er i stand til at dykke ned i kriser, favne mangfoldigheden og kommunikere det på en måde, som omverdenen forstår og kan forholde sig til. Hvis antropologien ikke vil være i krise, kræver det mindre disciplinært tungetaleri, essentialisering og eksoticisme. Krisen i antropologien blev i det nye årtusinde taget op af Worsley på en AAA-konference (The American Anthropological Association) på deres 108. årsmøde under titlen "The End/s of Anthropology?", og to år efter udkom en antologi med en gentagelse af Worsleys titel, *The End of Anthropology* (Jebens og Kohl 2011), med bidrag af blandt andet Signe Howell, Vincent Crapanzano og John Comaroff, der alle bød ind med deres version af antropologiens afslutning. Eksemplerne er talrige.

Også udefra anfægtes antropologien ofte voldsomt. Regeringens reformkommission blander i øjeblikket kortene for fremtidens universitetsstuderende. Vi venter nervøst på udfaldet, for kan antropologikandidater ende med at få afskaffet deres andet studieår? Måske, for vi befinder os stadig i efterdønnin-
gerne af de tidlige 2000'eres VK-regering, hvor venstremændene, Anders Fog Rasmussen som statsminister og Helge Sander som videnskabsminister, afkrævede videnskabeligt arbejde direkte værdi for erhvervslivet under parolen "Fra forskning til faktura". Kravet har særligt udsat humanistiske fag og hermeneutisk klingende samfundsvidenskaber. Størstedelen af studierne her arbejder langt fra en direkte 1:1-applicérbarhed, og vi har været under angreb for at negligere virkeligheden og Sandheden (med stort "S") ved at overlade alt til (mere eller mindre tilfældig) fortolkning eller ved at pakke aktivistiske agendaer ind i vidensproduktion. Antropologien står som bekendt endnu, og indtil videre har kriserne udviklet snarere end afviklet vores fag. 1970'ernes økonomiske krise satte skub ikke blot i et tab af fagets empiriske genstandsfelt, urfolket og den eksotiske anden, men i en kritisk marxistisk tradition i antropologien, der stadig beriger den. Midt-1980'ernes destabilisering af verdensordenen førte ikke blot til et opgør med antropologiens tidligere videnskabelige autoritet, men medførte

også en refleksiv vending og et fokus på stemmer og fortolkningsret, der stadig er nødvendigt. Og den seneste tids mange overlappende kriser har ikke blot ført til kritik af antropologien, men til en tydeliggørelse af de skel, der præger det globale, og som for nuværende udgør primære fokusområder inden for faget.

Antropologien blev klart og nødvendigt anfægtet af opgøret med eksotificeringen og den kulturelle essentialisering. Den blev udfordret af refleksivitetsteoriens dekonstruktion af den akademiske autoritetsform. Og den bliver problematiseret af den postkoloniale og intersektionelle kritik af det vestlige og maskuline patent på akademisk indsigt. Heldigvis! Vi håber, at kritikken fortsætter, og at kriserne tårner sig op, da alle de ovenstående har gjort os klogere. Vi er altså ikke til sinds at underminere betydningen af diskussioner om disciplinens historie, metodologi eller positionering. Antropologien er forpligtet på de sociale verdener, den undersøger, og – ligesom dem – er disciplinen nødvendigvis i konstant forandring. Det skal den være, for omverdenen udfordrer og skubber til vores disciplinære sandheder og forhindrer faget i at forstene i en forandringsangst og defensiv position. Når vi vil krisen, er det, fordi vi vil antropologien. Vi mener, at vores fag måske er vigtigere end nogensinde. Vores globale orientering, refleksivitet og antiessentialisme kan nemlig levere modsvar til de simple, nationalkonservative analyser, som vinder tilslutning verden over i disse år, og som truer med at splitte menneskeheden i isolerede og inkongruente enheder. Antropologien kan bruges til at minde os om, at vi mennesker alle først og fremmest er *antropos*, og at vi kan være det på alle mulige måder. Kriser, hvor nedturen ikke bider sig fast, er livstegn, som vi akademisk bør omfavne. Hvis vi gør kriserne til et momentum og bruger det til at kaste lys over tidligere blinde vinkler, kan kriserne hjælpe os dialektisk fremad som fag, der er forankret i historiske læringer, og som samtidig tager ved lære af en foranderlig omverden.

Krisen og fragmenteringen genbesøgt

Men hvad er krise så? Selvom vi har været vant til at definere krise som en negativ udvikling, der forstyrrer en normaltilstand, er det ud fra ovenstående tydeligt, at kriser kan være meget mere end det. Tag klima- og biodiversitetskrisen, som er blevet en normaltilstand, der bliver gradvist mere grel, men hvis tidsligheder er langtrukne og æoniske. Som allerede pointeret er de kriser ikke entydige og monolitiske størrelse, men udviklinger, der både eskalerer og indeholder flere kritiske hændelser. Hver periode med tørke og oversvømmelser, hver orkan, hvert skybrud og hver uddøende art udgør markante kriser i krisen. For at forstå, hvad vi kigger på, bliver vi således nødt til at løsrive ”krise” fra vores afgræn-

sende tidslige forståelse af den. Det betyder ikke, at kriser ikke også er eller kan være en kortvarig tilstand, der negativt bryder med det regulære. Det betyder blot, at kriser også er mere end det, og at vi skal forstå både kriser og kroniciteter samt relationen mellem dem i vores arbejde med fænomenet.

Kriser kan være eksplosive eller langtrukne, hurtige eller langsomme, situationelle eller strukturelle – det etnografiske arbejde består i at undersøge deres årsager, deres effekter, deres omfang – dvs. måden, de forplanter sig på og eskalierer. Såvel som de består i at granske deres tidsligheder og relationen mellem de forskellige tidsligheder, der konstituerer dem. Hvad der erkendes som en krise, eller hvad som definerer og forårsager den, er ikke noget, vi kan tage for givet eller formode, at vi kan vide på forhånd. Kriser er erfarede og udtrykt på forskellig vis, alt efter ståsted og baggrund. Vi bliver nødt til at belyse deres partikularitet og specificitet for at forstå dem. Når det så er gjort, kan vi sammenligne og sidestille den ene type krise med den anden for derved at kunne kategorisere og generalisere. En antropologi, der ikke formår at bevæge sig fra det specifikke til det generelle, strandede tit på det ligegyldiges holdeplads som en form for kuriosum uden megen værdi for andre. Selv den autoetnografiske beskrivelse af det kritiske eller lidelsesfulde skal tilbyde sig selv komparativt for at have akademisk værdi. Det er derved, den løfter sig op fra det solipsistiske og bliver noget, der siger noget om noget større. Gør vi det med de kriser, vi undersøger, kan vi bevæge os fra det hverdagsproglige og erfaringsrettede på en måde, der samler de ovenstående idéhistoriske nedslagspunkter i en bredere forståelse af fænomenet ”kriser”.

Den hyppigste måde at beskrive krise på er som et tab af sammenhæng. Det, man mister, er sammenhængskraft for at bruge et durkheimsk begreb. I Sidse Brødegaard Christoffersens artikel i dette nummer ”ramler verden sammen” for forældre til børn med anoreksi, der skal genforhandle normalitet, samtidig med at de forsøger at forhindre, at sygdommen bliver kronisk. Artiklen viser, hvordan intet er som før for forældrene, der konstant er på arbejde, og forældrerollen glider i baggrunden bag pårørenderollen. At ens liv styrter i grus, når man mister en kæreste, et medmenneske eller en livsmulighed, er gængs og går på tværs af sprog og kulturer. ”Mit liv er gået i stykker”, ”han faldt fra hinanden”, ”hun er helt knust”, kan vi sige, når tingene bliver uudholdelige. På engelsk kan man sige *My life has fallen into pieces* eller *I have been undone*, når man oplever at være *in shambels*. Sproglige eksempler på individets erfarede fragmentering under kriser er mange og kan findes på alle de sprog, som vi i redaktionen har kendskab til. Men det interessante ved fragmentering som et indeks for krise er, at det præcis går på tværs af skala. Det kendetegner både den individuelle ulykke som den politiske eller økonomiske katastrofe. Økonomien styrter i

grus, og politiske scenarier eksploderer. De mister deres sammenhængskraft. Hvad vi ser, når vi kigger på krise med en *vernakulær fænomenologi* – dvs. en fænomenologi, der søger indsigt i dagligdagssproget for at finde pejlepunkterne til de større forståelser – er det altså et fænomen, der kendetegnes af, at enten kroppen, relationerne, tingene eller en given orden metaforisk eller bogstaveligt talt falder fra hinanden. Durkheim havde måske alligevel fat i den lange ende. Hans tilgang belyser, at vi som mennesker søger at forbinde elementerne i vores verden i en større helhed – symbolsk, relationelt eller narrativt. Det fremhæver holisme ikke som en abstrakt størrelse, men som en eksistentiel sammenhængskraft, der konstant søges etableret, vedligeholdt og regenereret. Kriser som fragmentering modsiger ikke Marx. Da de både kan være langvarige og multiple fænomener, er det ofte tilstande, vi bliver nødt til at bygge vores liv i. Det gør tilværelsen svær og ubehagelig og betyder, at vi skal kæmpe for at skabe sammenhæng og finde mening, men det gør ikke livet umuligt. Som Marx nok ville have formuleret det, leves ”knuste liv blot i stumper og stykker”. Dette og næste temanummer viser med sin etnografiske bredde, hvordan disse stumper og stykker kommer til udtryk, når krise forstås antropologisk. God læselyst!

Litteratur

Besteman, Catherine. 2019. “Militarized Global Apartheid”. *Current Anthropology* 60(19):26-38. <https://doi.org/10.1086/699280>.

Bruner, Jerome. 1996. *The Narrative Construal of Reality*. Boston: Harvard University Press.

Chatty, Dawn. 2018. *Syria: The Making and Unmaking of a Refugee State*. Oxford: Oxford University Press.

Das, Veena. 2007. *Life and Words: Violence and the Descent into the Ordinary*. Oakland: University of California Press.

De Leon, Jason. 2015. *The Land of Open Graves: Living and Dying on the Migrant Trail*. Berkeley: University of California Press.

De Genova, Nicholas. 2015. “Spectacles of Migrant ‘Illegality’: The Scene of Exclusion, the Obscene of Inclusion”. I *The Language of Inclusion and Exclusion in Immigration and Integration*, redigeret af Willem Schinkel og Marlou Schrover, 58-76. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315692241>.

Durkheim, Emile. 1951. *Suicide: A Study in Sociology*. New York: Free Press.

Escobar, Arturo. 2008. *Territories of Differences: New Ecologies for the Twenty-First Century*. Durham: Duke University Press.

— 2018. *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*. Durham: Duke University Press.

Estroff, Sue E. 1993. "Identity, Disability, and Schizophrenia: The Problem of Chronicity". I *Knowledge, Power and Practice: The Anthropology of Medicine and Everyday life*, redigeret af Shirley Lindenbaum og Margaret M. Lock, 247-86. Berkeley: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520354814-016>.

Handler, Richard. 1991. "An Interview with Clifford Geertz". *Current Anthropology* 32(5):603-13. <http://dx.doi.org/10.1086/204008>.

Jackson, Michael. 2009. *The Palm at the End of the Mind: Relatedness, Religiosity, and the Real*. Durham: Duke University Press.

Jebens, Holger og Karl-Heinz Kohl (ed). 2011. *The End of Anthropology?* Herefordshire: Sean Kingston Publishing.

Kelly, Tobias. 2009. *Law, Violence and Sovereignty Among West Bank Palestinians*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kleinman, Arthur. 1988. *The Illness Narratives: Suffering, Healing, and the Human Condition*. New York: Basic Books.

Korsby, Trine M. og Henrik Vigh. 2024. "Our other Others: On Perpetration, Morality, and Ethnographic Unease". *Journal of the Royal Anthropological Institute* 31(2):454-73. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.14212>.

Koselleck, Reinhart. 2002. "Some Questions Regarding the Conceptual History of 'Crisis'". I *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts. Cultural Memory in the Present*, 236-47. Stanford, CA: Stanford University Press.

Koselleck, Reinhart og Michaela W. Richter. 2006. "Crisis". *Journal of the History of Ideas* 67(2):357-400. <https://doi.org/10.1353/jhi.2006.0013>.

Lévi-Strauss, Claude. 1955. *Tristes tropiques*. Oversat af John og Doreen Weightman. New York: Penguin Books.

Marcus, George og M.J. Fischer. 1986. *Anthropology as a Cultural Critique*. Chicago: The University of Chicago Press.

Marcus, George og James Clifford (eds.). 1986. *Writing Culture*. Oakland: University of California Press.

Marx, Karl. 1887 [1867]. *Capital: A Critique of Political Economy. Volume I. Book One: The Process of Production of Capital*. Oversat af Samuel Moore og Edward Aveling. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Capital-Volume-I.pdf>.

Masco, J. 2017. "The Crisis in Crisis". *Current Anthropology* 58(15):65-76. <https://doi.org/10.1086/688695>.

Mbembe, Achilles og Janet Roitman. 1995. "Figures of the Subject in Times of Crisis". *Public Culture* 7(2):323-52. <https://doi.org/10.1215/08992363-7-2-323>.

Mead, Margaret. 2017 [1964]. *Continuities in Cultural Evolution*. Routledge: London.

Ortner, Sherry B. 2006. *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*. Durham: Duke University Press.

Polanyi, Karl. 1944. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.

Richards, Paul. 1996. *Fighting for the Rain Forest: War, Youth & Resources in Sierra Leone*. Oxford: James Currey Ltd.

Rydström, Helle. 2019a. "Machinery of Male Violence: Embodied Properties and Chronic Crisis amongst Partners in Vietnam". *Advances in Southeast Asian Studies* 12(2):167-85. <https://doi.org/10.14764/10.ASEAS-0020>.

— 2019b. "Crises, Ruination and Slow Harm: Masculinised Livelihoods and Gendered Ramifications of Storms in Vietnam". I *Climate Hazards, Disasters, and Gender Ramifications*, redigeret af Catarina Kinnvall og Helle Rydström, 213-29. London: Routledge.

Scheper-Hughes, Nancy. 2008. "A Talent for Life: Reflections on Human Vulnerability and Resilience". *Ethnos* 73(1):25-56. <https://doi.org/10.1080/00141840801927525>.

Scott, James C. 1998. *How Certain Schemes to Improve the Human Condition have Failed: Politics of Urbanism*. New Haven & London: Yale University Press.

Segal, Lotte Buch. 2016. *No Place for Grief: Martyrs, Prisoners, and Mourning in Contemporary Palestine*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Simonsen, Anja. 2023. *Tahriib. Journeys into the Unknown. An Ethnography of Uncertainty in Migration*. London: Palgrave.

Stoller, Paul. 1995. *Embodying Colonial Memories: Spirit Possession, Power, and the Hauka in West Africa*. New York: Routledge.

Taussig, Michael. 1991. *The Nervous System*. London: Routledge.

Tsing, Anna. 2004. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.

— 2015. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton: Princeton University Press.

Turnbull, Colin. 1987. *The Mountain People*. New York: Simon and Schuster.

Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing.

Vigh, Henrik. 2006. *Navigating Terrains of War: Youth and soldiering in Guinea-Bissau*. Oxford: Berghahn Books.

— 2008. "Crisis and Chronicity: Anthropological Perspectives on Continuous Conflict and Decline". *Ethnos* 73(1):5-24. <https://doi.org/10.1080/00141840801927509>.

Wallerstein, Immanuel. 1974. *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Weber, Max. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press.

Wolf, Eric R. 1982. *Europe and the People Without History*. Berkeley: University of California Press.

Worsley, Peter. 1970. "The End of Anthropology?". *The Western Canadian Journal of Anthropology* 1(3):1-9.